

TERÜLETFEJLESZTÉS ÉS INNOVÁCIÓ

A PTE TTK Földrajzi Intézet
Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszékének,
valamint
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszékének
elektronikus folyóirata

Tartalom

Varjú Viktor

2

Önkormányzatok, a kormányzat és a társadalmi magatartás szerepei a megújuló energetikai beruházások előmozdításában: West Hinkley és Kelet-Anglia

Földi Katalin

12

Kvalitatív kutatás: Az élelmiszer kiskereskedelem strukturális átalakulásának hatása a vásárlási lehetőségekre és szokásokra a Szolnoki kistérségben

Kovács Szilárd

19

Iparfejlesztés és helyi adópolitika a dél-dunántúli városok példáján

Főszerkesztő

László Mária

Főszerkesztő-helyettes

Pirisi Gábor

Szerkesztőbizottság tagjai

Pap Norbert (elnök)

Trócsányi András

Sitányi László

Gálosi-Kovács Bernadett

M. Császár Zsuzsanna

Lapszerkesztő

Kőműves Krisztina

Szerkesztőség

7624 Pécs, Ifjúság útja 6. Tel: 72/501-531

<http://foldrajz.ttk.pte.hu/folyoirataink>

ISSN 1789 - 0578

Köszöntő

Szándékainknál sokkal hosszabbra nyúlt ez a szünet, amely idei első, áprilisi, és második, november végén elkészülő számunk között van. Nem a színvonalas cikkek hiánya, hanem az objektív nehézségek hátráltattak: csekély erőforrásokból készülő lapunk megsínyli, ha a főállásban egyetemi oktatóként dolgozó szerkesztőinek vállára egyre több teher nehezedik a mindennapokban.

Ezúttal úgy alakult, hogy számunkat közgazdászok dominálják - a geográfusként diplomát, majd fokozatot szerzett Varjú Viktor a kivétel, aki témájában messzire, egészen az Egyesült Királyságig nyúl, hogy a megújuló energiákkal kapcsolatos beruházásokhoz kötődő, néhány hazánkban is hasznosítható tapasztalatról számoljon be.

Földi Katalin témájaért már csak Szolnokig kell menni: egy kiterjedt kvalitatív kutatás eredményeként mutatja be a kistérség élelmiszer-kiskerekedelmének sajátosságait. Kovács Szilárd viszont egészen testközelből választott problémát: az iparfejlesztés önkormányzati kérdéseit a Dél-Dunántúl viszonylatában mutatja be.

Ahogy eddig, továbbra is várjuk megjelentetni kívánt írásaikat a lasmaria@gamma.ttk.pte.hu vagy a pirisig@gamma.ttk.pte.hu címre.

Kellemes olvasást, és hasznos időtöltést kívánnak mindenkinek:
a szerkesztők

Varjú Viktor

Önkormányzatok, a kormányzat és a társadalmi magatartás szerepei a megújuló energetikai beruházások előmozdításában: West Hinkley és Kelet-Anglia (Egyesült Királyság) példáján¹

Bevezető

Kétségtelen, hogy a 21. század elejének legproblematisabb kérdése az energia. A 2006. év eleji gázellátási fennakadások, és az azóta „rendre” előforduló geopolitikai viták nem csak Magyarországon, hanem az Európai Unió egészében is még aktuálisabbá tették az amúgy is napirenden lévő kérdést. Az energiaellátás biztonsága és a fenntartható fejlődés egyaránt megköveteli a megújuló energiaforrások használatát. Közülük a szélenergia azért lehet fontos, mert a technikai szélenergia-potenciál olyan jelentős értékeket mutat, amely messze meghaladja a jelenlegi szakpolitikai elképzeléseket (MUNKÁCSY B. 2010). Ahhoz, hogy

¹ A cikk a TÁMOP-4.2.1. B-10/2/KONV-2010-0002 számú, „A Dél-Dunántúli régió egyetemi versenyképességének fejlesztése című kutatás keretében készült”.

a szélenergiát rentábilisan hasznosítani tudjuk, megfelelő technikai, közgazdasági és természetföldrajzi feltételekre van szükség. Mindemellett azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni néhány társadalomföldrajzi, környezetföldrajzi kérdést sem, amely egy-egy megújuló energetikai beruházást befolyásol.

Az 1970-es évek óta a Közösség stratégiai szinten is - egyre tudatosabban - mindent elkövet, hogy az alap- és egyéb fejlesztési dokumentumaiban és a döntéshozás minden szintjén meghatározó elvként jelenjen meg a környezetvédelem, illetve a környezeti politika integrációja (VARJÚ V. 2007), ennek megfelelően az önkormányzatok és a kormányzat is olyan döntéseket hozzon, amely ennek megfelel.

Jelen tanulmány két egyesült királysági példát mutat be, ahol a helyi szintű és a kormányzati döntésekben a környezeti politika integrációja érvényesült, vagy érvényesülhetett volna.

Földrajzi viszonyok

A Brit-szigetek Európa legnagyobb szigetcsoportja, a kontinens selfjén² helyezkedik el. Gazdaságföldrajzi szempontból kedvező tengeri fekvését erősítik a fjordos és süllyedékes tengeröblök, a dagályjárta tölcseértorkolatok. A sziget éghajlatát az óceáni fekvés és a partok előtt elvonuló meleg Észak-atlanti áramlat határozza meg. A Brit-szigetek óceáni klímája azonban nem mindenhol érvényesül azonos erősséggel. A nyugati oldalról az óceán felől akadálytalanul beáramló légtömegek elsősorban a délnyugati és délkeleti területeken, az alföldi és csekély magasságú lépcsővidéki területeken, az ún. „Alacsony-Britannia” területén fejtik ki legerősebb hatásukat (PROBÁLD F. - SZABÓ P. 2007).

1. ábra: West Hinkley és Ness Point
Forrás: Saját szerkesztés, készítette: Fonyódi Valéria

A szélerőmű-parkok kialakításához a legfontosabb természeti tényező természetesen a szél. Ennek erőssége nagy, áramlása jellemzően folyamatos, különösen a nyugati partvidéken. Mivel Nyugat-Angliában, ahol a domborzat nem elég magas, hogy megfogja a betörő légáramlatokat - hiszen a Dartmoor a maga 600 és az Exmoor a maga alig 500 méter fölé emelkedő magasságával csak a közvetlen környezetében befolyásolja nagyobb mértékben a klimatológiai sajátosságokat - ott elegendő hasznosítható mozgási energiával rendelkezik az áramló levegő.

West Hinkley Nyugat-Angliában, Somerset megye nyugati részén helyezkedik el (1. ábra) közel a Bristol-csatornához, az erős nyugatias szelekhez. Ez a természetföldrajzi helyzet tehát indokoltá teheti a szélenergia kihasználását. Nagy-Britannia legkeletibb pontja, a kelet-angliai Ness Pointnél (1. ábra) nem csak a levegő-áramlási viszonyok, hanem a tengermozgás is lehetőséget biztosít megújuló energetikai beruházásokra. A természetföldrajzi viszonyoknak köszönhetően mindkét térségben vagy a szárazföldön (onshore) vagy a tengeren (offshore) szélerőművek, hullámenériát hasznosító, vagy ár-apály erőművek telepíthetőek.

² Más néven kontinentális talapzat, geológiai szempontból a kontinenshez tartozó terület, amelyet jellemzően 200 méternél nem mélyebb tenger borít (a szerk.)

Környezetpolitika

Az Európai Unió 2001/77/EK irányelve kötelezővé teszi a tagországok számára a megújuló energiafelhasználás növelését. Mindemellett az Egyesült Királyság is természetesen felismerte annak relevanciáját, hogy az energiatermelésben előtérbe kell helyezni a megújuló energiaforrásokat, és csökkenteni kell a károsanyag-kibocsátást. Az Egyesült Királyság kormányának Kereskedelmi és Iparügyi Minisztériuma (Department of Trade & Industry) 2003-ban kiadott rendelkezése is a megújuló energia mellett érvel, alapozva a Királyi Környezetszennyezési Bizottság (Royal Commission on Environmental Pollution) ajánlására, mely a 2000. évi széndioxid-kibocsátás szintjét 2050-re legalább 60%-ra szeretné csökkenteni (KELLETT, J. 2003).

2020-ra az Egyesült Királyság 15%-ra kívánja növelni a megújuló energia részarányát az elektromosenergia-ellátásban, de a jelenlegi trendek alapján úgy látszik, hogy a 20%-ra való növekedés is reális (TOKE, D. 2011), annak ellenére, hogy az EU 2020-as megújuló stratégiai vállalások előtt még 30%-os kormányzati elképzelések is napvilágot láttak (JONES, C.R. – EISER, J.R. 2010).

Az Egyesült Királyság első szélerőmű parkját 1991-ben építették Cornwallban, 2001-ben pedig elindult a Királyság offshore szélerőmű park programja, amellyel 2010-re elérték az 1200 MW offshore beépített kapacitást (Toke, D. 2011) az 5204 MW-os teljes szélerőművi kapacitáson belül. [2010-ben és 2011-ben évente 1000 MW feletti kapacitást telepítettek az Egyesült Királyságban.](#)^{3,4} A kezdtek óta több ezer ilyen létesítmény termel áramot Anglia északnyugati partvidékén, Walesben, Yorkshireben, Észak-Írországon és Skóciában mind a szárazföldön, mint a tengeri selfeken. A tendencia tehát lenyűgöző, a [The Guardian értesülése szerint](#) az Egyesült Királyság 2030-ra az elektromos energia 60-90%-át megújuló (elsősorban szél, nap, ár-ápály) energiára építve kívánja biztosítani. Az optimizmust azonban néhány dolog beárnyékolja. A west hinkley-i történések, valamint a [The Guardian 2012. márciusi cikke](#) azt sugallja, hogy az Egyesült Királyság politikája a klímaváltozás ellen nem feltétlenül a megújuló energia használatát, hanem (a fukushimai események után is) a nukleáris erőművek szénszegény működését preferálja. A nukleáris energia felé történő elmozdulás a megújuló energiába történő investíciókat szoríthatja háttérbe.

A két eset

West Hinkley

Somerset megye székhelyének Tauntonnak és környéke, valamint [Nyugat-Somerset](#) 2010-ig tartó közép-távú területfejlesztési koncepciójában külön részt kapott a megújuló energia kiaknázásának fontossága, különös tekintettel a szélenergia (The Taunton Deane Local Plan 2004). Azért is volt fontos ez, hiszen az Egyesült Királyság kormányzati szintű célja volt, hogy 2010-re az elektromos energia 10%-a, 2020-ra pedig 20%-a származzon megújuló forrásból (BEDDOE, M. & CHAMBERLIN, A. 2003). E mellett a kormányprogram természetesen előírja azt is, hogy ezen irányelveket a területi politika is támogassa. Ám beleolvasva a koncepcióba jobbra olyan megfogalmazásokat találhatunk, hogy a kivitelezendő szélerőmű vagy szélerőmű park milyen módon ne rombolja az épített és a természeti környezetet. A szabályozás akadályozza a szélerőműhöz vezető új utak létrehozását, s nem engedi, hogy az zavarjon bármely már meglévő utat, még a szolgalmi jogon kijelölt gyalogutakat sem (public footpath), amelyek a nyugat-angliai vidékre különösen jellemzőek.

A West Hinkley-i Szélerőmű Park az északi szélesség 51°12'14"-ére és a nyugati hosszúság 3°8'53"-ére tervezték (a [helyszín](#) a wikimapia.org térképén). A park eredeti koncepciójában 12 turbinát tartalmazott,

³ Magyarországon az EWEA adatai alapján 2011 végén 329 MW beépített szélerőművi kapacitás volt.

⁴ A dinamikus fejlődés egyben azt is jelenti, hogy több brit projekt éveket csúszik, mert a szélerőmű alkatrészeket gyártó kapacitás nem tudja kiszolgálni a kívánt növekedési ütemet.

melyek egyenként több mint kettő, összességében pedig több mint 24 megawatt teljesítményre képesek és ezzel 13420 háztartás energiaellátását tudták volna biztosítani. A tervezett turbina középpontja a földfelszíntől 70 méter magasságban helyezkedik el, a lapátok szélessége pedig 40 méter.

Az elképzelés, és a projekt kidolgozása 2003-ban kezdődött meg, és több-kevesebb helyi ellenállással, de azért folyamatában halad. A szélörőmű társaság kiválasztotta a kivitelezőt a „Your Energy”-t, aki többek között a Cambridgeshire-i szélörőmű park kivitelezését is vállalta. Érdekes megjegyezni, hogy 2005 táján a több mint 30 tervezés alatt lévő Egyesült Királyságbeli szélörőmű park kivitelezője több mint 15 különböző cég, és ezek közül nagyobbak csak a német tulajdonú E-on UK Renewables mondható, ami azt mutatja, hogy az energiaipari cégek kísérleteznek a megújuló energiával, bővítik portfólióikat, de még nem alakultak ki azok a nagy, domináns cégek, amelyeknek ez a fő profilja.

A szélörőmű-park teljes körű lebonyolítására létrehozott társaság a West Hinkley Windfarm Limited teljes egészében kidolgozta és számba vette a projekt előnyeit, hátrányait, erősségeit és veszélyeit. Különös hangsúlyt fektetett az idevonatkozó környezetvédelmi jogszabályokra, és a lehető legkisebb beavatkozással próbálta létrehozni a szélörőmű-parkot. Természetesen a megfelelő előkészítés és körültekintés sem elég egy projekt egyszerű kivitelezéséhez, hiszen a 2005. október 26-án a Nyugat Somerseti Kerületi illetékes Testület elutasította a projektet, mindazok ellenére, hogy a helyi természetvédelmi testület a Somerset Wildlife Trust - ugyan félve, és remélve, hogy a madárvilágban és a denevérpopulációban nem okoz vésszen nagy kárt a fosszilis energiahordozót kiváltó szélörőmű park működése - [támogatta a szélörőmű park létrejöttét](#)⁵.

A tiltakozások okai között az is szerepelt, hogy a tájképbe nem fognak beleilleni a magas építmények, mellyel szemben azzal védekeztek a projektet létrehozók, hogy már létezik itt egy erőmű (atomerőmű), mely szintén magas, és a szélturbinák nem lesznek az első, hirtelen magasba tornyosuló építmények a környéken. A tájkép megváltoztatása, a tájképi védelem valóban érzékeny kérdés a szélörőmű parkok telepítésekor. Mivel ennek a problémakörnek még kevés hazai gyakorlata van, ezért fontos a külföldi tapasztalatok számbavétele. A szélörőművek telepítésének tájképi értékelésekor nem csak magukat a turbinaszlopokat kell figyelembe venni, hanem azokat az acél tartóoszlopokat, melyek a legközelebbi villamoshálózathoz csatlakozva kötik be a szélörőmű által termelt villamos energiát a hálózatba. A tájképi környezeti hatás különös jelentőséggel bír az angol part menti zónában, hiszen ezek jórészt kedvelt turisztikai célpontok is egyben (VARJÚ V. 2007).

Annak ellenére, hogy a vizsgált West Hinkleyben a helyi természetvédelmi szervezet - ugyan fenntartásokkal de - [támogatta a kezdeményezést](#), a kerületi testület valószínűleg a helyi polgári kezdeményezés nyomására utasította el a tervet. Létrejött egy helyi akciócsoport (West Hinkley Action Group), amely - többek között - azt hozta fel tiltakozásának érvül, hogy a turbinákhoz közel egy gyalogút (kirándulót) vezet, a turbinák létrehozása zavarja a nyugodt kikapcsolódást, megbontja a zavartalan vidéki és különösen a tengerparti tájképet. A szélturbinák által keltett hallható és infrahangok, rezgések kérdése szintén a felhozott problémák között szerepel (bár a légköri akusztika meglehetősen bonyolult témakör, hiszen a hang erőssége és terjedése függ a levegő rétegződésétől, a széljárástól, a hőmérsékleti viszonyoktól, a domborzattól, mely mind befolyásolja a zajterhelés nagyságát, időszakosságát és jellegét (CZELNAI R. 2006). A helyi akciócsoport azt javasolta, hogy a turbinákat, ha a közelben szeretnék felépíteni a megfelelő szél-erő miatt, akkor a nyílt tengerre telepítsék azokat, kevésbé zavarva így a vadvilágot és az embereket. A fentiekén kívül az akciócsoport 2006. februári felhívásában több rotorbalesetet is említ, mellyel szintén a szélörőmű park megépítése ellen protestál.

⁵ Kétségtelen, hogy az egyik legnagyobb hátránya a szélörőműveknek az állatvilágra gyakorolt hatásuk. A szélörőművek okozta madárpusztulás több okra vezethető vissza. Egyrészt a madarak nem érzékelik a forgó lapátokat, így könnyen nekirepülnek. Mindemellett a vonuló madarakat még a szélörőművek fényei is vonzzák. Hasonlóan zavaró hatással vannak ezek a turbinák a környéken fészkelő madarakra. Az ökológiai esettanulmányok legfontosabb megállapítása azonban az, hogy a szélörőműparkok tervezése során különös gondot kell arra fordítani, hogy azok ne essenek madárvonulási útvonalakra (Horváth G. 2005.).

A felmerült problémák alapján a Your Energy módosította terveit oly módon, hogy a három vitatott helyen lévő szélkereket kivett a projektből, és az újra tervezett változatot ismételten megpróbálta elfogadtatni a helyi közösséggel és a helyi döntéshozókkal. Ugyan a helyi tanács így már támogatás-párti volt, azonban a helyi közösség egy része továbbra sem támogatta a projektet, elsősorban a tervterület közelében élők, megjelenítve a NIMBYizmust⁶, mint társadalmi magatartást.

Öt éves küzdelem után a YourEnergy végül a profitszerzés más módját választotta. 2008-ban eladta a tervterületet a francia EDF-nek (Electricité de France), amely közismerten atomerőművek üzemeltetésével foglalkozik, de megvette a jogot a szélerőműpark telepítésére is. Ekkor azonban már a kormányzat is befolyással volt a helyi energiapolitikára. 2009-2010-ben az Egyesült Királyság kormánya kijelölte azon 8 területet, amely nemzeti szinten alkalmas új nukleáris energiatermelő blokk építésére. Köztük volt West Hinkley. 2011-ben az EDF, az új tulajdonos újabb területvásárlások mellett elindította a Hinkley Point C projektet, amely kettő, összesen 3260 MW beépített kapacitással rendelkező atomerőművi blokk építését tűzte ki célul, amely 2020-ban az Egyesült Királyság elektromos energiaellátásának 13%-ához járulhat hozzá. A tervezés és a társadalmasítás 2012-13-ban zajlik.

Lowesoft, Ness Point

Kelet-Anglia azon kevés európai régiók egyike, amelynek előreláthatólag sikerül megvalósítaniuk azokat a széndioxid-kibocsátás csökkentésére vonatkozó szigorú célkitűzéseket, amelyeket az Európai Bizottság legújabb javaslatcsomagjában megfogalmazott. A régió egyedülálló módon részese egy 110 millió eurós uniós (ERFA) programnak, amelyik a CO₂-kibocsátás csökkentését és a gazdasági növekedés fellendítését egyaránt szolgálja. (MEZEI C. 2008, 25. p).

Nagy-Britannia legkeletibb pontján, a lowestofti Ness Pointnél épült [OrbisEnergy](#) beruházás ideális helyzeténél fogva a szél-, hullám- és árapályenergia-termelés kelet-angliai tudásközpontja kíván lenni. (A projekt 3,6 millió eurós támogatást nyert el.) A parttól mindössze 30 méternyire, cölöpökön álló ötemeletes épületet áteresztő eső elleni burkolat védi, és az árnyékolást is úgy tervezték, hogy az erős tengerparti napsugárzás ne zavarja az ott dolgozókat. Napenergiát használó fűtésrendszer és hatékony, önszabályozó energiafelhasználás jellemzi a betonépületet. Az üzemeltetéshez szükséges energiát a helyi ellátású, faapríték-tüzelésű biomassza-kazán szolgáltatja. Az épület 2008-ban nyitotta meg kapuit, rugalmas kialakítású irodahelyiségeket, tanácskozó- és konferenciatermeket biztosítva több mint 30 olyan kis- és középvállalkozás számára, amelyek a dinamikusan fejlődő megújuló energia-iparban tevékenykednek. A Kelet-angliai régió (és a regionális fejlesztési ügynökség) azért vállalta fel ezt a célkitűzést, mert a régióban régebb óta növekedik az a helyi üzleti ágazat, amely a megújuló energia és a környezetbarát technológiák fejlesztését tűzte zászlajára. Az érintett vállalatok élen járnak az új technológiák kifejlesztésében, így erre a szaktudásra már ráépíthető a régió gazdasági fejlesztése (MEZEI C. 2008).

Az Egyesült Királyságon belül Kelet-Anglia vezető pozícióval rendelkezik a tengeri szélenergia piacán. A régiót a Wash-öböl és a Temze torkolatvidéke határolja, amely térségben 2016-ig mintegy 6 GW-tal tervezik növelni a tengeri (offshore) szélenergia-kapacitást. Lowesoft és Great Yarmouth kikötői kulcsfontosságúak a tervezett fejlesztések szempontjából (hiszen a kikötői ipari kapacitás és infrastruktúra rendelkezésre áll). Mindkét kikötőnek fontos szerep jutott a Scroby Sands-i szélerőműtelep létrehozásában, amely az egyik első üzleti céllal létrehozott szélerőmű-park volt az Egyesült Királyságban. A régió egyben az Egyesült Királyság legfőbb földgázlelőhelye is. Lowestoft és Great Yarmouth kikötői az elmúlt 40 évben tevékenyen részt vettek az Északi-tenger déli részén húzódó földgázmezők kiaknázásában. A régióban több olyan offshore kőolaj- és földgázipari vállalat van, amely a tengeri szélenergia-termelés területén is szerepet vállal.

⁶ NIMBY - Not in my back yard rövidítés, jelentése: ne az én kertemben.

A 160 000 lakosú Peterborough az Egyesült Királyság „környezetvédelmi fővárosa” címére pályázik. A város 300 környezetgazdálkodási cégnek és számos környezetvédelmi szervezetnek ad otthont, köztük a Brit Gazdasági és Környezetgazdálkodási Fejlesztési Központnak (UK CEED). A nagyszámú vállalkozásnak és szervezetnek köszönhetően létrejött egy *környezetvédelmi klaszter*, ami a környezetvédelem terén még átfogóbb eredményekhez vezetett. A tagokat illetően rendkívül széles a skála: a kormányzati politikát tanácsokkal segítő közképviseletek, hulladékhasznosításban érdekelt vállalatok, élenjáró technológiákat kidolgozó és alkalmazó cégek, valamint világviszonylatban elismert tanácsadó irodák egyaránt megtalálhatók köztük. A klaszter több mint 4 500 alkalmazottat foglalkoztat, és 5%-ot meghaladó a részesedése a város GDP-jéből. Az újonnan induló környezetvédelmi vállalkozások támogatására és kezdeti segítésére a közelmúltban nyílt egy innovációs központ. A vasúti pályaudvar közelében „zöld negyed” létrehozását tervezik, melyben 25 000 m² alapterületű, alacsony szénkibocsátású irodaépület és egy környezetbarát áruház épül majd. Akárcsak a lowestofti OrbisEnergy központ vagy a lutoni Innovációs és Üzleti Bázis (Innovation and Business Base) esetében, ezek az ERFA támogatásával megvalósuló új létesítmények Peterborough-ban is alapvető szerepet játszanak a térségi fejlesztésben. Az infrastruktúraépítés és a tág értelemben vett városfejlesztés között fennálló szoros kapcsolat a regionális fejlesztési stratégia újabb fontos eleme (MEZEI C. 2008, 26. p).

Diszkusszió

A bemutatott esetek a megújuló energia preferenciájának és a szén-szegény fejlesztésnek és környezetpolitikának két, nem ellentmondásmentes, eltérő megközelítését adja. Bár a két terület jelen pillanatban nem mutatja az ipari válság jeleit, a fosszilis energiahordozók korlátozott kitermelhetősége (a kelet-angliai esetről) az elkövetkezendő évtizedekben a kikötőipar hanyatlásához vezethet. Az ipar hanyatlására adott válasz, a kilábalás, az adaptáció több eltérő módon is bekövetkezhet, nincs olyan előre meghatározott irány, objektív cél, amely felé egy ágazatnak vagy térségnek célszerű elindulnia (Lux G. 2009). Kelet-Anglia esetében az adaptáció megelőző jelleggel történt meg, a megújuló energetikára építve.

Ha a két eset politikai folyamatait vesszük górcső alá, alapvető eltéréssel számolhatunk. West Hinkley esetében az első időszakban a helyi társadalom attitűdje és a helyi politika akadályozta a sikeres és fenntarthatósági szempontból megfelelő környezeti politika integrációját, megvalósulását, míg a vizsgált időszak második részében már a nemzeti politika térítette el a megújuló útról a területfejlesztési elképzeléseket. Ezzel szemben a keleti oldalon az EU forrás és a nemzeti politika által támogatott minta (kirakat) projekttel, jó gyakorlatokból létrejövő komplex környezetipari klaszterrel találkozunk.

Politikai elemzők hosszú idő óta vitát folytatnak arról, hogy milyen ellentmondások lelhetőek fel a modern, liberális-pluralista nyugati demokrácia modell, és az értékeiben dominánsan szabad piaci társadalmak (piaci demokráciák⁷) között. Amerikai, kanadai és angol teoretikusok a versenyképességet a piaci értelemben vett versenyképességgel azonosítják, ami némiképp eltérően viszonyul a klasszikus nyugati demokrácia-értelmezéssel érvelő szakemberek - a schumpeteri vagy dahli demokrácia fogalmakra épített - felfogáshoz. LAFFERTY (2004) azt is mondja, hogy a versenyképes, vagy liberális-pluralista demokráciák nem biztosítanak megfelelő formát olyan társadalmi-gazdasági átmenetekhez, amelyek választ adnának a környezetvédelmi vagy ökológiai kihívásokra. A másik oldalon „piaci demokráciáknál” a gazdasági növekedés és az ökológiai degradáció közötti kapcsolat megközelítése problematikus. Éppen ezért LAFFERTY (2004) megfogalmazása szerint, ha a fenntarthatatlan termelés és fogyasztás logikai következménye egy liberális-pluralista piaci társadalomnak, akkor ez azt is jelenti, hogy ezekben a társadalomszerveződésekben bármilyen, a fenntartható fejlődés felé történő elmozduláshoz felül kell vizsgálni a demokrácia domináns módját.

⁷ A „piaci demokrácia” kifejezés az Egyesült Államokban a Clinton éra alatt vált közkeletűvé (LAFFERTY, M.W. 2004).

A fent bemutatott két esettanulmány jól érzékelteti azt, hogy az angol társadalomban bár megjelenik a verseny, de ez nem tiszta piaci alapon manifesztálódik. A nyugati-angliai példában első olvasatra úgy tűnik, a piaci alapú energiatermelő cég (EDF) építheti meg az erőművét. Azonban az előzmények, a társadalmi ellenállás és a helyi önkormányzat ereje azt jelzi, hogy a szabad piaci, versenyképességi szemlélet nem érvényesülhet akadálytalanul. Az új nukleáris energián alapuló energiatermelési rendszer telepítésének lehetősége sem tisztán versenyalapon jött létre. Implicit módon a központi kormányzat deklarálta, hogy a megújuló energiák mellett **nukleáris energiával képzei el** a szén-szegény technológiai fejlődést. Azzal pedig, hogy korábban a kormányzatnál előtérbe került a nukleáris energia kérdése, és kijelölte az Egyesült Királyságon belül azt a nyolc területet, amely alkalmas nukleáris energiatermelésre, implicit módon ismételten irányította a piaci demokráciát. Ez a típusú irányítási modell nem adott maradéktalanul választ a környezetvédelmi megfontolásokra.

Ha a másik esetben megvizsgáljuk a demokrácia és az irányítás domináns módját, az látható, hogy a helyi és központi kormányzat szerepe explicit módon jelenik meg. A társadalmi részvételnek itt is szerepe van, de súlya kisebb, mint a nyugati-angliai esetben. Ness Point esetében a versenyképességhez alapvetően szükséges tőkeerősség nem piaci szereplőn, hanem meta-kormányzati szinten (EU és fejlesztési forrásai) jelennek meg. Az eset azt mutatja, hogy az ökológiai kihívásokra az erős kormányzati, meta-kormányzati szerep adhat lehetőséget, ha az explicit módon jelenik meg. Az implicit megjelenés nem a környezetvédelmi, hanem a piaci, versenyképes megoldások érvényesülését segítheti elő.

Mivel a *nukleáris energia* kérdések nagy volumene, markáns ellátási stratégiai szerepe, fokozott biztonság kockázata, és nagy tőkeigénye miatt kormányzati kontrollt és irányítást igényelnek, *a helyi kormányzati és civil szereplőknek viszonylag kis befolyásuk van a tervezésben. A megújuló energiaforrások* hasznosítása a természet rendjébe kevesebb beavatkozással jár, egységnyi területről átlagosan sokkal kisebb energetikai teljesítmény szerezhető, mint a hagyományos energiaforrások esetében (RUDLNÉ BANK K. 2008), ezért ez a kisebb stratégiai jelentőségű és volumenű tervezés és beruházás *nagyobb terepet enged a helyi érdekek érvényesítésének.*

A nyugat-angliai példa egy, a demokratikus berendezkedésekben megfigyelhető jelenségre hívhatja fel a figyelmet, amely nem minden esetben a környezetvédelem irányába hat. A mai fejlett nyugati társadalmakban már elképzelhetetlen a társadalmi részvétel nélkülözése a különböző szintű környezetvédelmi ügyekben. A civil társadalom széles középosztálya teszi lehetővé, hogy a szereplők részt vegyenek a környezetpolitikai kérdésekben, döntésekben, javaslatot tegyenek, avagy konfrontálódjanak. A konfliktusok mellett azonban a társadalom szereplőinek bevonása a döntéshozatali és tervezési folyamatokba, a már hosszabb távon is működő tapasztalati és jogi keretei is kialakultak. Ilyen az 1998-ban elfogadott Aarhus egyezmény, melynek elemei megjelennek a magyar jogrendszerben is (SZIRMAI V. et al. 2005).

A társadalmi részvétel, az alulról építkező helyi kormányzás és a környezetvédelmi érdekek konfliktus-helyzetbe kerülnek, amely mögött a társadalmi berendezkedés egy sajátos berögződése érhető tetten.

HABERMAS (1999) elméletének központi fogalma a kommunikáció. Minden kommunikáció közös értelmezési keretet, szociológiai értelemben vett közös kultúrát előfeltételez. Az így felfogott kultúra szabja meg a társadalmanként különböző tudáskészletet, megadja a bennük érvényes „legitim rend” típusát (MOREL, J. et al. (szerk), 2000). Ennek megfelelően a társadalmi folyamatok interakcióira hatással van egy korábbi társadalmi berendezkedés rendje, berögződései, amelyek a társadalom változásával átalakulnak, de nyomai sokáig megmaradnak. Az Egyesült Királyságban (és sok más nyugati típusú demokráciában) egy ilyen tipikus társadalmi berendezkedés a NIMBY intézménye.

Amellett, hogy tradicionálisan egy-egy beruházás elutasítása mögött nagyon sokszor a NIMBY jelensége fedezhető fel (BURNINGHAM, K. et al. 2006) (eklatáns magyar példája ennek az Észak-pesti regionális hulladéklerakó majd két évig húzódó helyszínválasztási története), az individuális érdekek nem csak a közvetlen környezetben élők attitűdjében fordulnak elő. Ahogy JONES, C.R. és EISER, J.R. (2009, 2010) kutatási összefoglalójukban és esettanulmányaikban is írják, a jelenség tágabb földrajzi területen detektálható. Azon tény mellett, hogy általánosságban a (brit) lakosok a tengerre telepített szélerőműveket preferálják

a szárazföldre telepítettek ellenében, és az offshore szélerőművek esetében sokkal kisebb arányban jelenik meg a NIMBY attitűd, a szerzők arra is rámutatnak, hogy az ellenkezés a szélerőművekkel kapcsolatban ott is megjelenik, ahol a szélerőművek csak a „láthatóságot” zavarják, az ott élőkre közvetlen zajhatással nincs. A városkép vagy kilátás zavarása, akár az épített tájba nem-illeszkedés is kiválthatja az individuális ellenkezést, a NIMBY jelenségét. A kutatás azt is megállapította, hogy a társadalmi jelenséget nagyban csökkenti a tervezés deliberatív szemlélete. A szélerőmű tervezési folyamat így hosszabbá válik, de a konzultáló stratégiai tervezés mindenképpen az első lépés a helyi ellenkezés leküzdésére, figyelembe véve a tájképben okozott károk minimalizálását is (JONES, C.R.- EISER, J.R. 2009, 2010). A tervezők mellett ezt a helyi önkormányzatoknak is alapvető érdekük figyelembe venni, hiszen ez az általános környezeti fenntartóhatóság mellett a helyi irányítás helyzetét, legitimációját is javítja.

Összefoglalás

Magyarország a Kárpátok védő funkciójából kifolyólag kevésbé ideális jellegű hely szél-turbinák telepítésére, mint a fent említett Brit-szigetek, vagy éppen az európai kontinens északi-, északnyugati parti zónája. Mindazonáltal az intenzitási és megbízhatósági mérésekből kiderül, hogy hazánkban is található számos olyan terület (Kisalföld, Alföld), melyek műszakilag, az erőforrás rendelkezésre állásából kifolyólag, valamint közgazdasági követelményeknek megfelelően alkalmasak további szélerőmű parkok létrehozására.

Mint a tanulmányból kiderül, a szélenergia mint megújuló energiaforrás felhasználása nem egyértelműen problémamentes. Bár kétségtelen, hogy a megújuló energiaforrások közül különösen fontos ez a típus, mert technológiai alkalmazása könnyebb, mint a napenergiaé, földrajzilag szélesebb körben alkalmazható, károsanyag-kibocsátása gyakorlatilag nincs (a biomassza tüzelésű erőművekkel szemben), azonban környezeti hatásai mégis problematikusak. Jelzik ezt a helyi környezetvédelmi és civil szervezetek demonstrációi és megnyilvánulásai, az ökológusok esettanulmányai és a tudósok szakvitái is. Éppen ezért különösen fontos a szélenergia magyarországi alkalmazásakor széles körű vizsgálatokat végezni, nem utolsósorban a külföldi eseteket is számba venni. A környezetvédelmi problémákra adott válaszok, a kiegyensúlyozott, nem a túlzott individualizmusba hajló társadalmi részvétel, a felelős társadalmi gondolkodás a megújuló energiaforrások használatának kiegyensúlyozott növeléséhez járulhat hozzá.

A helyi önkormányzatok (melyeknek a fejlesztési koncepciókban nyilvánvaló a kulcsszerepük) és a civil szféra kapcsolatának történelmi múltja van. A lakóközösségből szerveződik meg a településirányító szervezet (LÁSZLÓ M.-PIRISI G. 2005, p. 69). A társadalom intézményeinek, köztük a civil szervezeteknek a feladata, hogy felkészítsék és segítsék az egyént a problémák helyes értelmezésében (HAJNAL K. 2006, p. 108). Vagyis transzferálják a nyilvánosság felé a tudást, és lehetőséget biztosítanak az egyén számára a valódi társadalmi vitákban és a nyilvánosságban való részvételre. Ezért a helyi önkormányzatnak mint tervezetőnek és mint a helyi társadalmat koordináló szervezetnek, valamint a velük kooperatív, konstruktív szerepben megjelenő civil szervezeteknek alapvető szerepe és felelőssége van a megújuló energiák térnyerésében.

Irodalom

- BEDDOE, M. & CHAMBERLIN, A. 2003: Avoiding Confrontation: Securing Planning Permission for On-Shore Wind Energy Developments in England: Comments from a Wind Energy Developer. - *Planning Practice & Research*, Vol. 18. No. 1. pp. 3-17.
- BURNINGHAM, K., BARNETT, J. THRUSH, D. 2006: *The limitations of the NIMBY concept for understanding public engagement with renewable energy technologies: a literature review.* [online] [cit. 2012.05.03.]
- CZELNAI R. 2006: Szélparkok és légköri akusztika. *Magyar Tudomány*, 167.évf. 4.sz. pp. 492-494.

- HABERMAS, J. 1999: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. [Fordította: Glavina Zsuzsa.] Osiris Kiadó, Budapest.
- HAJNAL K. 2006: *A fenntartható fejlődés elméleti kérdései és alkalmazása a településfejlesztésben*. PhD értekezés, PTE TTK FI, Pécs, [online] [cit. 2009.12.17.] 184 p.
- HORVÁTH G. 2005: Szélparkok tervezése környezetvédelmi szempontok alapján. - *Magyar Tudomány*, 166. évf. 11. sz. pp.1406-1414.
- JONES, R.C.-EISER, R.J. 2009: Identifying predictors of attitudes towards local onshore wind development with reference to an English case study. *Energy Policy*, 37., pp. 4604-4614.
- JONES, R.C.-EISER, R.J. 2010: Understanding 'local' opposition to wind development in the UK: How big is a backyard? *Energy Policy*, 38., pp.3106-3117.
- KELLET, J. 2003: Renewable Energy and the UK Planning System. *Planning, Practice & Research*, Vol. 18, No. 4, pp. 307-315, November 2003.
- LÁSZLÓ M.-PIRISI G. 2005: A civil szervezetek szerepe a terület- és településfejlesztésben. In: PAP N. - TÓTH J. (szerk.) *Terület- és településfejlesztés I.* Alexandra Könyvkiadó, Pécs, pp. 69-90.
- LAFFERTY, W.M. 2004: Introduction: form and function in governance for sustainable development. In: LAFFERTY, W.M (ed): *Governance for Sustainable Development. The Challenge of Adapting Form to Function*. Edward Elgar, Cheltenham, UK. pp. 1-31.
- LUX G. 2009: Az ipar hagyományos terei: a régi ipari térségek. *Tér és Társadalom*, 23. évf. 4. sz. pp. 45-60.
- MEZEI C. 2008: *Helyi gazdaságfejlesztési szereplők és szerepek: kutatási zárótanulmány*. MTA RKK DTI, Pécs, Kézirat, 57 p.
- MOREL, J. et al. 2000: *Szociológiaelmélet*. Osiris Kiadó, Budapest, 321 p.
- MUNKÁCSY B. 2010: A területi tervezés szorításában - A szélenergia-hasznosítás hazai lehetőségei. *Területfejlesztés és innováció*, 4. évf. 2.sz., pp. 20-27.
- PROBÁLD F.-SZABÓ P. (SZERK.) 2007: *Európa regionális földrajza*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- RUDLNÉ BANK K. 2008: A megújuló energiaforrások szerepének ártértékelődése Európában és Magyarországon - különös tekintettel a technikai innovációra és a gazdasági lehetőségekre. *Földrajzi Közlemények*, 132. évf., 1.sz., pp. 35-51.
- SZIRMAI V. ET AL 2005: Kinek az érdeke a társadalmi részvétel környezetvédelmi ügyekben? *ÖKO* 2005/1-2. pp. 46-64.
- TOKE, D. 2011: The UK offshore wind power programme: A sea-change in UK energy policy? *Energy Policy*, 39., pp. 526-534.
- VARJÚ V. 2007: A szélenergia elterjedésének néhány környezetföldrajzi kérdése West Hinkley példáján. In: Kopári L. -Tóth J. - Tóth J. (szerk.): *Földrajzi tanulmányok a Pécsi Doktoriskolából VI.* PTE TTK FI, Pécs, 2007. pp. 147-157.

Internetes források

The Taunton Deane Local Plan (2004)

West Hinkley wind farm refused (2005)

<http://www.bwea.com>

<http://www.restats.org.uk>

<http://www.whag.org.uk>

<http://www.somersetwildlife.org>

<http://www.hinkley.ukfossils.co.uk/>

<http://www.hinkley.ukfossils.co.uk/Hinkley-Fossils-Geology/location-access.htm>

<http://www.westsomersetonline.gov.uk>

http://www.ewea.org/fileadmin/ewea_documents/documents/publications/statistics/Stats_2011.pdf

<http://www.guardian.co.uk/environment/2011/oct/25/uk-renewables-2030-wwf>

<http://www.guardian.co.uk/environment/2012/mar/11/uk-renewable-energy-target-nuclear-power>

<http://www.orbisenergy.net>

Kvalitatív kutatás: Az élelmiszer kiskereskedelem strukturális átalakulásának hatása a vásárlási lehetőségekre és szokásokra a Szolnoki kistérségben

A magyar kereskedelem időbeli késedelme, illetve az, hogy késve követte a fejlett országok trendjeit már a 19. században is jellemezte hazánkat (PALÁNKAI T. 2004). A 20. század végén a magyar élelmiszer kiskereskedelmi változásokhoz nem egészen egy évtized állt rendelkezésre, szemben Nyugat-Európával, ahol ez a fejlődési folyamat öt évtizedig tartott (HORVÁTH J. 2010). Nyugat-Európában a demográfiai változások, a nők munkavállalása és a jövedelmek folyamatos emelkedése strukturális átalakulást eredményezett a fogyasztásban (NAGY E. 1997). A 1990-es évekre a demográfiai változások és a nők munkába állása már lezajlott Magyarországon. A rendszerváltás utáni hazai fogyasztási szokások átalakulására a magas infláció miatti reáljövedelem csökkenése, de elsősorban a kereskedelem szerkezeti és szervezeti változása hatott. Vásárlásaink mennyiségileg, minőségileg, sőt infrastruktúráját tekintve is jelentős változásokon mentek keresztül az elmúlt években (TÖRÖCSIK M. 2007).

A témaválasztás elsődleges oka, hogy a poszt szocialista Magyarországon az élelmiszer kiskereskedelem strukturális átalakulásának hatása a vásárlói magatartásra plasztikusan vizsgálható a szolnoki kistérségben. Mivel MASSEY (1991) szerint lokálisan megtapasztalható és megélhető a globálisan is lezajlott esemény, azaz a kereskedelmi terek átrendeződése és annak hatása a vásárlói magatartásra – ez megérthető szolnoki kistérség vizsgálatán keresztül is. KOVÁCS (2010) szerint az új értékesítési formák, hipermarketek és bevásárlóközpontok megjelenése egy városban alapvetően átalakítja a vásárlási szokásokat, megváltoztatja a helyi keresleti-kínálati kapcsolatrendszereket, és jelentősen megnöveli a megyeszékhely kiskereskedelmi vonzáskörzetét.

A kvalitatív kutatás körülményei és módszertana

Kvalitatív kutatás BABBIE (2004) szerint feltárhat magyarázó értékű (változók közötti oksági) összefüggéseket és mintázatokat. A kvalitatív kutatási módszerek közül azért választottam a mélyinterjút, mert alkalmas egy meghatározott problémakör, jelen esetben az élelmiszer vásárlási szokások mélyebb feltárására. STEINAR (2005, 63. p.) szerint a kvalitatív interjú olyan kutatási módszer, amely kiváltságos bepillantást enged a megélt világról szerzett, alapvető tapasztalatainkba. A potenciális vásárlók által megélt jelentések empátikus feltárása és perspektíváik feltételezése megkönnyíti a vásárlói viselkedés befolyásolását (STEINAR, 2005, 80. p.) Napjainkban STEINAR (2005) szerint elterjedt a kvalitatív interjú a vásárlói viselkedésmódok előrejelzésére és irányításra.

A mélyinterjú alapvető alkalmazásának célja a feltárás, a megismerés és a megértés. A választ egy válaszadóhoz tudtam kötni, és a válaszadóra nem neheztelt szociális nyomás, hogy azonosuljon a csoport véleményével, így az eredmények az információk szabad cseréje során jöttek létre (MALHOTRA, N. K.-SIMON, J. 2008). A szakértői mélyinterjúk lehetővé tették a szakértő és versenytárs válaszadók alapos megkérdezését, valamint alkalmasak voltak a vizsgált problémakör mélyebb feltárására. A mélyinterjúmban a féligstrukturált megközelítést alkalmaztam, a kutatott terület főbb témáira kérdéseket készítettem elő, amelyeket a válaszadónak feltettem, egy-egy kutatási témát több, egymásba fonódó kérdéssel követtem és mélyítettem (LEHOTA, J. 2001). RUBIN-RUBIN (1995, 43. p.) szerint a kvalitatív interjúterv rugalmas, iteratív és folytonos, nem pedig előre elkészített és kőbe vésett. Ezért a kérdések sorrendjét témakörön belül és

témakörök között is a mélyinterjú alanyok válaszaihoz igazítottam.

Az interjúanalízisnek STEINAR (2005) öt fő megközelítését taglalja: a jelentéskategorizálást, a jelentés kondenzációját, a jelentés strukturálását narratívákon keresztül, a jelentés interpretálását és a jelentés generálásának ad hoc módszereit. Ezek közül a megközelítések közül alkalmaztam a jelentés kondenzációt, amivel az interjúalanyok fő mondanivalóját rövid formákká alakítottam. A kategorizáció strukturálja a kiterjedt és komplex interjúkat, áttekintést nyújt. Ezzel a módszerrel a hosszú szövegeket ábrává strukturáltam a szófelhő módszer szoftverével. STEINAR (2005. 201. p.) az ad hoc jelentéssalkotás keretében említi MILES-HUBERMAN (1994) tizenhárom taktikáját, amelyek közül a számlálást úgy közelíti meg, mint egy jól ismert módját annak, hogy meglássuk „mi van ott”. Ezért ezt a módszert is felhasználtam az interjúanalíziseim során.

A marketingkutatás szakirodalmában több szerző által említett mélyinterjú elemzésére alkalmas tartalomelemző szoftver használatát azért mellőztem, mert nem akartam a mélyinterjúimból nyert kvalitatív információkat kvantifikálni.

STEINAR (2005. 279. p.) szerint az interjútanulmányok a csoportok különbözőségének hipotézisverifikálásra használhatók, és az interjúanalízisek kategorizálás megközelítése lehetővé teszi a hipotézisek letesztelését (STEINAR, K. 2005. 194. p.) BABBIE (2004, 421. p.) a kódok létrehozásakor citálta GLASSER-STRAUSS (1967, 101. p.) szerzőpárost, akik a kódolás céljánál a korábbi elmélet által generált hipotézistesztelet emelték ki.

Terjedelmi korlátok miatt a kvalitatív kutatási céljaim közül az élelmiszer-kiskereskedelem kínálati oldalát jelentők véleményének mélyebb megismerését emeltem ki az élelmiszervásárlási szokások témakörben. A mélyinterjúk helyszíne Szolnok, a szolnoki nagyvárosi településeggyüttes (KSH meghatározás) és a szolnoki kistérség élelmiszer üzletlánccal rendelkező települései.

A mélyinterjú alanyaim élelmiszer-kiskereskedelmi üzletvezetők (helyettesek) Szolnokon, a szolnoki nagyvárosi településeggyüttesben (KSH meghatározása szerint: Rákócziútfalu, Rákócziújfaló, Zagyvarékas, Tószeg, Szajol) és a Szolnoki kistérség élelmiszer üzletlánccal rendelkező településein (Martfű, Újszász, Nagykőrű), valamint a Coop Szolnok Zrt elnök-vezérigazgatója, marketingvezetője és boltmenedzserei (2 fő).

A mélyinterjúk elkészítésére 2010. március 12 - május 18. között került sor. Előzetes telefonos időpont egyeztetés alapján 52 mélyinterjút készítettem az élelmiszer-kiskereskedelmi üzletvezetőkkel, helyettesekkel és a Coop Szolnok Zrt központjának irodáiban.

A mélyinterjúk feldolgozásához szófelhő módszert alkalmaztam, amelyhez a <http://wordle.net> weboldal szófelhő készítő programja nyújtott segítséget. A szófelhő módszer segítette a válaszok tartalomelemzését, és annak ellenére, hogy minden mélyinterjú kérdésre alkalmaztam, az ábrázolást csak három kérdésnél jelenítettem meg.

A mélyinterjú guide kifejlesztéséhez felhasználtam a nemzetközi és hazai szakirodalomban található kutatások, szekunder adatforrások adatait. A mélyinterjú hat témakörben harmincnégy kérdést tartalmazott.

Szakértők által észlelt változások

Az élelmiszervásárlást végzők nem feltétlen realizálják vásárlási magatartásukban, szokásaikban és üzletválasztásukban bekövetkező változásokat, vagy ha igen, akkor sem feltétlen vannak tisztában az azokat kiváltó okok természetével és fontosságával. Viszont a velük közvetlenül vagy közvetetten kapcsolatban álló élelmiszer kiskereskedelmi kínálatot biztosító üzletek boltvezetői - és helyettesei abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy némileg „kívülállókként” racionálisabban szemlélhetik ezeket a módosulásokat, és feltehetően a kiváltó okok tekintetében is letisztultabb képpel rendelkezhetnek. Ezek alapján a szolnoki

kistérség élelmiszer üzletláncsal rendelkező településein tevékenységet folytató üzletek vezetőinek vagy helyetteseinek véleményét összesítettem és értékeltem.

A szolnokiak vásárlási lehetőségei

A szolnokiak vásárlási lehetőségeit az országos helyzethez képest a válaszadók döntő többsége nem tudta megítélni, mivel alapvetően a napi, operatív feladataik ellátására fókuszálnak, ahelyett, hogy a hazai élelmiszer kiskereskedelmi helyzethez viszonyítanák a szolnoki vásárlási alternatívákat. Ez abból is nyilvánvalóvá vált, hogy egyrészt több válaszadó elismerte, nem ismeri az országos helyzetet.

Másrészt számos válaszadó a lehetőségeket a termékválaszték szélességére és/vagy mélységére értelmezte üzletkínálat (üzlettípus és/vagy tulajdon) helyett. A kérdést helyesen értelmező válaszadók döntő többsége a vásárlási lehetőségeket jónak, vagy nagyon jónak (széleskörűnek, kedvezőnek, megfelelőnek) értékeli, kitérve arra, hogy azt az országos átlag felettinek vélik. Néhány válaszadó véleménye szerint már túlságosan is kedvező a helyzet, mivel túlkínálat van élelmiszerüzletekből. Ezt mutatja a kérdést feloldozó szöveghő is, amelyben a sok a leggyakrabban említett kifejezés.

A mélyinterjú alanyok Szolnok város élelmiszer kiskereskedelmét két fő korszakra, a rendszerváltás előttre és utánra osztották. A rendszerváltás utáni korszaknak további alkorszakait különítették el. A két alkorszak a multinacionális kiskereskedelmi vállalkozások megjelenése előtti és utáni. A multinacionális kiskereskedelmi vállalkozások előtti alkorszak több részre különíthető el: állami tulajdon privatizációja, a kényszervállalkozások, a szövetkezetek és az informatikai fejlesztések (pl.: vonalkód) időszaka.

A multinacionális kiskereskedelmi vállalkozások megjelenése utáni időszak az üzlettípusok megjelenése szerint bontható időszakokra, mégpedig diszkontok ('90-es évek második fele: Penny Market, Plus), hipermarketek (2000, 2004, 2005) és bevásárlóközpontok (2001, 2008) megjelenésére. A leg részletesebben az alábbi mélyinterjú alany különítette el a korszakokat.

A szolnoki versenyhelyzetet az alábbi jelzőkkel illették: nagyon kemény, nehéz, szoros, nagy és éles, elég erős, gyilkos, komoly, kiélezett, egészséges Multinacionális kiskereskedelmi üzletek határozzák meg a versenyt, túl sok a piaci szereplő, nagyon sok a versenytárs.

A mélyinterjú alanyok többsége osztozik az előbbi véleményben, szerintük a szupermarketek és a diszkontok a leginkább versenyképesek napjainkban, majd őket követik a hipermarketek. Alig említették a kényelmi üzleteket és a korlátozott szolgáltatást nyújtó nagykereskedelmi vállalkozásokat (C+C).

„Első korszak: nem voltak multinacionális élelmiszerüzletek Szolnokon, a második korszak: Coop megerősödése, a harmadik korszak: multinacionális élelmiszer üzletláncok megjelenése, a negyedik korszak: új magyar üzletlánc megjelenése, az ötödik korszak: versenytársak, újabb és újabb üzletek megnyitása.” G. K. A.

„Versenyképesnek a multikat tartom, ezen belül a hipermarketet, a szupermarketet és a diszkontot. Sok termék megtalálható szerintem ezekben a nagy boltokban, képesek viszonylag alacsonyan tartani az árakat, és az akciókkal mindig sok vásárlót be tudnak csalogatni az üzletekbe.” S. E.

A vásárlási szokások és változások

A mélyinterjú alanyok véleménye szerint a válság előtt a vásárlók az élményt adó beszerzések bódulatában éltek, családi, egyben szabadidős program volt a nagybevásárlás. A válság hatására megfontoltak lettek a vásárlók, ma már meggondolják, hogy mit vásárolnak. Nagyon fontos lett az ár. Kedvező árú, akciós és kereskedelmi márkás termékeket keresnek. Vásárlói szegmensenként eltérőek a vásárlási szokások, amely vásárlói szegmensek nemcsak kor szempontjából különíthetők el, hanem minőség- és árorientált csoportokra is oszthatók. Az élvezeti cikkek vásárlása nem csökkent.

A vásárlási szokások a vásárlások időpontja tekintetében az alábbi változásokon mentek keresztül. A napi vásárlás lebonyolításakor látogatott üzletekben döntően hétfőtől péntek délig végzik a vásárlásokat. A nagybevásárlások csütörtöktől vasárnapig koncentrálnak.

A szolnoki nagyvárosi településeggyüttes Szolnokon kívüli és a Szolnoki kistérség üzletláncsal rendelkező települések mélyinterjú alanyai szerint a nagy alapterületű üzletek megjelenése megváltoztatta a vásárlási szokásokat. A nagybevásárlásaikat sokan Szolnokon bonyolítják gépjárművel, kerékpárral vagy helyközi busszal. A mélyinterjú alanyok elmondása szerint a személygépkocsi tulajdonosok gyakran nem csak saját maguknak, hanem családtagjaiknak és szomszédaiknak is vásárolnak. A Szolnokon dolgozók esetében a vásárlási szokások változása a napi vásárlást is érintette, mivel munkaidő után Szolnokon vásárolnak, amit személygépkocsival, kerékpárral vagy tömegközlekedési eszközzel visznek haza.

A dolgozó vásárlók munka előtt és munka után vásárolnak alapvetően. A munkahely-közelben üzletekben délben is „kiugranak” a vásárlók, hogy ebédre élelmiszert szerezzenek be.

Az általános és középiskolák közeli üzletekben az iskolások iskola előtt, ebédidőben és iskola után vásárolnak. A nyugdíjasok napjában többször is vásárolnak kisebb tételben.

Szinte minden válaszadó szerint csökkent a havi átlagos kosárérték. A kosárérték nagy mértékben a diszkrecionális jövedelemtől függ. Munkabér és segélyek kifizetésekor, valamint ünnepekkor és hosszú hétvége előtt magasabb a napi kosárérték. Fűtési szezonban viszont alacsonyabb a kosárérték, a csökkenés mértéke a fűtésszámla nagyságának függvénye. Azon válaszadók, akik nem tapasztaltak változást a kosárértékben, azt említették, hogy az infláció miatt ugyanakkora értékben kevesebb terméket tudnak az emberek vásárolni. A válaszadók szinte elhanyagolható hányadának véleménye szerint nőtt a kosárérték az áremelkedések miatt.

A legtöbb válaszadó szerint a multinacionális versenytársak üzletnyitásai miatt a vevőszám jelentősen csökkent, elsősorban a péntek délutáni és hétvégi nagybevásárlások helyszíne változott. A hipermarketek (Tesco, Interspar) üzletvezetői szerint a válság óta csökkent a vásárlószámuk. A Tesco hipermarket és a szajoli CBA üzletvezetője szerint a válság miatt csökkent a vásárlóerő, ezért az emberek helyi kisebb üzletekben vásárolnak. A vásárlószám növekedését a korábban Heliker jelenleg Coop üzletek, és az adott településen versenytárs üzletlánc nélküli üzletvezetők tapasztalták. A válaszadók közel harmada szerint ugyanakkora a vevőszámuk.

Vásárlások gyakorisága is vásárlói szegmens függvényében alakul. A nyugdíjasok minden nap, az iskolások minden iskolai napon vásárolnak reggelire vagy ebédre valót. A munkavállalók naponta vagy kétnaponta vásárolnak alapvető élelmiszereket.

Hetente egyszer veszik meg a hétvégi főzéshez szükséges élelmiszereket. A havi igényeket kielégítő tartós élelmiszerek és háztartási vegyi áruk beszerzése ennél ritkábban történik.

A vásárlások összetételében történt változás legfontosabb jegye, hogy akciós termékből többet vásárolnak. A nem napi fogyasztási cikkek többnyire csak akció idején vásárolják, a napi fogyasztási cikkek közül a pékáru termékeknél tapasztaltak a mélyinterjú alanyok visszaesést.

„Hétvégén nem jellemző a vásárlás, péntek délig van forgalom. Inkább a bevásárlóközpontokba mennek bevásárolni.” K. A.

„Azt gondolom, az emberek idejétől függ leginkább, hogy mikor járnak boltba, valamint a fizetési napoktól. Van olyan vásárló, aki egy nap többször is vásárol. Aki dolgozik, inkább csak délután vásárol.” S. E.

„A vásárlások értéke csökkent, mert nagyon sok embernek nincs munkája, csökkent a vásárlóerő. A rezsit és a hiteleket ki kell fizetni, ami azon felül marad, azt tudják élelmiszervásárlásra fordítani.” G. K. A.

„Fizetésekor van csak nagyobb kosárérték” T. I.

„A kosárérték nőtt, de szerintem csak azért, mert az árak is nőttek.” N. J.

„A vásárlók létszáma is csökkent, mert széles a választék, kevés a pénz, ezért kisebb boltokba mennek, ahol nem csábulnak el.” B. Z.

„Akik hét közben bejárnak, hétvégén nem jönnek be, ha nincs munka vagy iskola.” H. S.

Vásárlások időtartama szempontjából általános vélekedés, hogy a vásárlók többsége több időt tölt vásárlással, mint korábban, alaposabban megfontolják a vásárlást, keresik az akciós termékeket. A nyugdíjasok több időt töltenek az üzletben. A listával érkező vásárlók gyorsabban lebonyolítják a vásárlást. Akciók ideje alatt több időt fordítanak vásárlásra,

Vásárlási szokások változását *előidéző okok* (1. ábra szemléletű) között említették a multinacionális vállalatok üzletnyitásait, a jelentős munkavállalói létszámot foglalkoztató vállalatok megszűnését, sok munkavállaló elbocsátását és a gazdasági válságot. A devizában felvett hitelek árfolyam-növekedése tovább csökkentette a diszkrecionális jövedelmet. Az alacsony vásárlóerővel rendelkező és kertes házban élő vásárlók a zöldség- és gyümölcsszükségletüket saját termelésükből elégítik ki.

„Régebben ez úgy volt, hogy bejöttek a vevők, szétnéztek, nem válogattak annyira az árak között. Most szétnéznek - nem csak itt, hanem más boltokban is -, ezután mérlegelnek, gondolkoznak, és sokszor leteszik, visszateszik a terméket. A kispénzű emberek töltik el emiatt a legtöbb időt a boltban.”
Gy. J.

„Az áremelkedést az akciókkal ellensúlyozzák, a vásárlók keresik az akciókat. Vannak notórius járkálók, akik fél napot azzal töltenek, hogy járkálnak üzletről-üzletre, nyilván az olcsóbb árakat keresik.” Sz. A.

„Még a magasabb jövedelmű emberek is visszaálltak az olcsóbb kategóriás termékekre.” S. H. B.

„A vásárlás összetételében érzek változást az egészséges életmódra való törekvés miatt.” Sz. T. E.

„Sajnos nincs a vásárlóknak pénzük, szerintem most csapódik le az, hogy mindenkinek hitele van, és nem győzik visszafizetni. 5-6 évvel ezelőtt még nem volt divat, hogy hitelt vegyenek fel, most meg nem tudják fizetni. Nagy a hitelkártyák kamata is.” Cs. J.

„Bezártak a gyárak és az üzemek, sokan elköltöztek, mert nincs munka, és ha nincs pénz, nincs vásárló.” Spar üzletvezető

1. ábra: Vásárlási szokások változása és okai 100 szavas szófelhő módszerrel
 Forrás: a szerző szerkesztése - [a wordle.net](https://www.wordle.net) segítségével

Véleményem szerint ők ilyen módon fogalmazzák meg a nagybevásárlást, ha más szavakat is használnak rá. A nagybevásárlást általánosan értelmezve az emberek hosszabb távra, nagy mennyiséget („zsugorszámra”) alacsony árú termékekből, raktározási célzattal vásárolnak. Mindenfélet vásárolnak válogatás nélkül, több olyan terméket is megvesznek, amire nincs is igazán szükségük a vásárlóknak.

Nagybevásárláskor az élelmiszervásárlást összekapcsolják étkezéssel, mintegy kirándulásként (szórakozásként, kikapcsolódást jelentő családi programként) megélve a folyamatot. A nagy-

Szinte minden mélyinterjú alany szerint létezik nagybevásárlás, aminek értelmezését a vélemények alapján készült 2. ábra mutatja. A nagybevásárlás tényét vitatók szerint csak akciós, heti vagy havi bevásárlás létezik.

„Csak akciós bevásárlások vannak. Fizetésnél jobban költenek, majd legközelebb akciós napokon költenek többet a napi vásárlásnál.” H.S.

„Azoknál gyakorlat a nagybevásárlás, akik nem nézik a pénztárcájukat, akik megengedhetik maguknak azt, hogy akár 30-40-50 ezer Ft-ot is elköltsön napi cikkekre, élelmiszerekre. A vásárlás élménye és annak bódulata, hogy az ember egy helyen lát több tízezer cikkelemet, borzalmasan meg tudja bolondítani.” Cs. L.

bevásárlást a vásárlások időpontja, kosárértéke, vásárlások gyakorisága, összetétele és helye szempontjából jellemezték. A vásárlások időpontja szerint azt pénteken vagy hétfőn, fizetéskor, ünnepek előtt és akciók idején bonyolítják a vásárlók.

A nagybevásárlás kosárértéke magasabb, bár abban nincs egyetértés, hogy ez milyen összeghatárok között mozog. Az egyik mélyinterjú alany már 5-6 ezer Ft értéket meghaladót is ide sorolt, míg egy másik válaszadó a 15-20 ezer Ft értékűt, addig egy harmadik válaszadó 30-50 ezer forintban határozta meg nagyságát. A nagybevásárlások havi vagy heti gyakorisággal történnek. A nagybevásárlások összetételében az alapvető élelmiszerek mellett tartós élelmiszereket és vegyi árukat is találunk.

A nagybevásárlás helyszínei a nagyvárosokban a multinacionális kiskereskedelmi vállalkozások üzletei, elsősorban hipermarketek.

„Úgy látom, válogatás nélkül vásárolnak az emberek, főleg ünnepek előtt, amikor egy-két napra bezárnak a boltok. Ilyenkor nem csak főzéshez, ami egy-két napra elegendő, hanem mindenfélét vásárolnak válogatás nélkül. Ilyenkor a non-food termékekből is jelentősen több fogy, a nagyobb értékűekből is.” B. E.

2. ábra Nagybevásárlás 50 szavas szófelhő

Forrás: a szerző szerkesztése - a [wordle.net](https://www.wordle.net) segítségével

Összefoglalás

A kutatás céljait sikerült elérnem, feltártam az élelmiszer kiskereskedelmi vásárlási szokásokat kínálati oldalról Szolnokon, a szolnoki nagyvárosi településegüttes és a szolnoki kistérség élelmiszer kiskereskedelmi üzletláncsal rendelkező településein.

Az élelmiszer kiskereskedelmi üzletek az egyre inkább élesedő versenyhelyzetben versenyelőnyre csak a vásárlói igények maradéktalan kielégítésével tehetnek szert. Az üzletváltásnak a számos versenytárs miatt a kínálati oldal szempontjából szinte nincsenek korlátai. Multinacionális kiskereskedelmi üzletek terjedésével egyre kevesebb vásárló fogja választani a független kiskereskedelmi élelmiszerüzleteket.

Az élelmiszer kiskereskedelmi üzletek törzsvásárlói számának növelését csak a versenytársaktól átcsábított törzsvásárlókkal tudják megvalósítani. Viszont a versenytárstól átcsábított vásárló üzlethűsége sokkal könnyebben megingatható a versenytárs vásárlásösztönző eszközeivel.

A kvalitatív, kiskereskedői kutatás megalapozta a kvantitatív, vásárlói reprezentatív kérdőíves megkérdezést. A kvalitatív kutatás eredményei rávilágítottak arra, hogy az élelmiszervásárlás nem csak a nők feladata, tevékenysége, így a reprezentatív kérdőíves megkérdezésnek nem csupán életkorcsoportok, hanem nemek szempontjából is reprezentatívnak kell lennie.

Irodalomjegyzék

- BABBIE, E. 2004: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó Hatodik átdolgozott kiadás.
- GLASER, B. - STRAUSS, A. 1967: *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Chicago: Aldine.
- HORVÁTH J. 2010: *A beszerzési társulások szerepe a Dél-Dunántúli régió élelmiszer kiskereskedelmében*. Kaposvár: Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar Marketing és Kereskedelmi Tanszék.
- KOVÁCS, A. 2007: *Bevásárlóközpontok harca Tatabányán*. In: Sikos T.T. (szerk.) *A bevásárlóközpontok jelen és jövője*. Komárom: Selye János Egyetemi Kutatóközpont
- LEHOTA, J. 2001: *Marketingkutatás az agrárgazdaságban*. Budapest: Mezőgazda Kiadó.
- MALHOTRA, N. K., - SIMON, J. 2008: *Marketingkutatás*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MASSEY, D. 1991: A Global Sense of Place. [Marxism Today, June](#), letöltés dátuma: 2012. 07. 08.
- MILES, M. B. - HUBERMAN, A. M. 1994: *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Sage Publications Ltd.
- NAGY, E. 1997: *A kereskedelem szerkezeti átalakulása és területi sajátosságai*. (Kézirat) Győr: MTA RKK.
- PALÁNKAI, T. (szerk.) 2004: *Magyar Tudománytár 5. kötet Gazdaság*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- RUBIN, H. I. - RUBIN, R. 1995: *Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks, CA, Sage.
- STEINAR, K. 2005: *Az interjú Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Budapest: Jászöveg Műhely Kiadó.
- TÖRÖCSIK, M. 2007: *Vásárlói szokások Végletek között*. Mai Piac 2007. május XVI. évf. 4. sz. p. 26-28.

Iparfejlesztés és helyi adópolitika a dél-dunántúli városok példáján

Bevezetés

A tanulmány célja, hogy a helyi adópolitika és a lokális ipari teljesítmény között fennálló kapcsolatot felvázolja. A helyi önkormányzatoknak és az általuk képviselt helyi (adó)politikának fontos szerepe van a helyi gazdaságfejlesztés előremozdításában és az ipari tevékenységek letelepítésében és marasztalásában.

CSEFKÓ FERENC (1997) szerint az önkormányzatiság kialakításának és működtetésének létfontosságú feltétele, hogy biztosított legyen számára minden szükséges pénzeszköz, gazdálkodási lehetőség, amely hosszútávon biztosítja működését, feladatai ellátását.

Az önkormányzatok finanszírozási rendszerét napjainkban is sok kritika éri. „A magyar önkormányzati rendszer egyszerre tekinthető az elmúlt 15 év legradikálisabban megreformált, de egyben leginkább változtatásra szoruló államháztartási reformelemének” (VIGVÁRI A. 2006b). A megreformálás napjainkban is tart, ennek legkifejezőbb példája a 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (Új Önkormányzati törvény).

A tanulmány első fejezetében az Önkormányzatot, mint gazdálkodó szervezetet vizsgálom. A második fejezetben a helyi adók nemzetközi és hazai tapasztalatainak bemutatása mellett néhány veszélyt is megemlítek. Végül a dél-dunántúli városok esetén vizsgálom az ipari parkok, az iparűzési adó, és az ipari teljesítmény viszonyát.

Önkormányzati rendszer és eszközök

Az önkormányzatok alrendszere az államháztartás része (VIGVÁRI A. 2005). Működését, gazdálkodását, feladatait egyértelműen az 1990-ben és 2011-ben elfogadott Önkormányzati törvények, a mindenkorai Államháztartási törvény, az önkormányzatok adósságrendezéséről szóló törvény és a Hitelintézeti valamint Tőkepiaci törvény határozza meg.

A közösségi gazdaságtan elméletei alapján az önkormányzatok és az önkormányzati rendszer a fiskális decentralizáció eszközei. A fiskális decentralizációnak 3 alapvető előnye van:

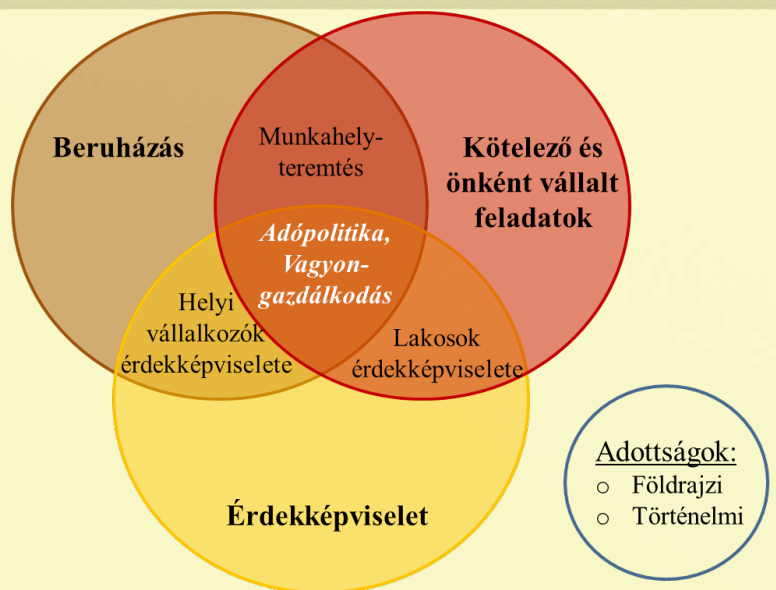
- eredményesség,
- hatékonyság,
- gazdaságosság (GÁL E. 2010).

VASVÁRI TAMÁS (2012) szerint az önkormányzatokat, mint vállalatokat elemezve az következőképp lehet definiálni: „A vállalat (Önkormányzat) olyan önálló gazdálkodó szervezeti alapegység (a központi kormányzat transzereitől függő, de adó- és díjkivetési jogában és bevételeiben önálló alapegység), mely kockázatot (nem) vállalva nyereség- (társadalmi haszon) növekedésre és tőke- (jólét) gyarapításra törekszik és külső környezetével áru - pénz (feladat/szolgáltatás - pénz) kapcsolatban van. A vállalat (önkormányzat) kielégíti a fogyasztók (lakosság) igényeit, szükségleteit. A vállalat (önkormányzati vezető) profit (legitimáció) orientált. Fennmaradásának (pozícióban maradásának) alapvető feltétele, hogy bevételei (támogatók) meghaladják a kiadásait (ellenzőket), így hosszútávon nyereséges (legitim) legyen [VASVÁRI T. 2012 (4.o.)].

Az önkormányzatok esetében két rendkívül fontos versenyhelyzet alakult ki, melyek nagymértékben függenek egymástól. Egyrészt a hatalom birtoklásáért folytatott politikai verseny, másrészt a település gazdasági-társadalmi fejlődésért folyó piaci verseny (OROSDY B. – SOLYMÁR Á. 2007). Az első versenyt a ciklikusság jellemzi, míg a másodikat a folytonosság. A két versenynek három közös dimenziója figyelhető meg:

- *Beruházás*, mely magában foglalja a saját vagyon kezelését és a megfelelő telephely biztosítást is.
- *Kötelező és önként vállalt feladatok*, melyek egy részét a központi hatalom delegálja önkormányzati hatáskörbe, másik részét az önkormányzat átvállalja.
- *Érdekképviselés*, melyet a választások útján nyer el a polgármester és a képviselő-testület.

Az önkormányzatok eszköztárának központi eleme az adópolitika és a vagyongazdálkodás (1. ábra). A helyi adók és díjak az üzleti és a lakossági szférát egyaránt érintik. A racionális vagyongazdálkodás révén olyan kulcs fontosságú területek is támogatást kaphatnak, mint az oktatás és az infrastruktúra. Ezek is kiemelt fontosságúak mindkét szféra számára.

1. ábra: Az önkormányzatok politikai marketing eszköztára
Forrás: VASVÁRI T. (2012) alapján saját szerkesztés

Helyi adópolitika

A helyi ipar-, gazdaságfejlesztési politika legjelentősebb eleme az adópolitika, mivel a települési önkormányzatoknak az önkormányzati törvény, illetve a helyi adó törvény alapján nagyobb mozgástér áll rendelkezésére, mind az adókievítés és az adómérték, mind pedig az adókedvezmények alkalmazása területén. A helyiadó-bevétel nagysága nagymértékben korlátozza a települési önkormányzatok mozgásterét, mivel a szabadon felhasználható források eléggé korlátozottak, ezért az önkormányzatok fejlesztési lehetőségei és a saját bevételek alakulása szorosan összefüggnek (MEZEI C. 2006).

A nemzetközi gyakorlatban két fő helyi adó típust alkalmaznak. Az egyik a személyi jövedelemadó (Skandináv országok, Németország, Belgium), a másik pedig a vagyoadó (USA, Kanada, Nagy-Britannia) (LADOS M. 2005). A hazai szakértők döntő többsége az értékalapú vagyoadóra alapozná az új helyi adó rendszerét (LADOS M. 2005; VIGVÁRI A. 2006a). Ez komoly előkészületeket és jelentős erőforrás átcsoportosítást igényelne. A helyi adóhatóság számára pedig komoly kihívást (szakértelem, technikai háttér), minde mellett a társadalmi elfogadtatás területén is ellenállást generálna (LADOS M. 2005).

A helyi adók közül kiemelkedő jelentőségű a helyi gazdaságfejlesztés tekintetében az iparüzési adó. Az iparüzési adó jelenti a legnagyobb mértékben növekvő helyi adót. Bár Magyarországon több településen nincs iparüzési adó, sőt helyi adóbevételel sem rendelkezik a települések egy része.

SZALAI ÁKOS (2002) szerint az adók decentralizálása az előnyök mellett veszélyeket is tartalmaz:

1. *Az adóteher exportálása*: olyan tevékenység adóztatása, amelynek a terhet az adófizetők átháríthatják a máshol lakókra. Ez esetben tulajdonképpen azoktól támogatást kényszerítenek ki.

2. *Regresszivitás*: Az önkormányzatok abban érdekeltek, hogy a magas adóalapú társadalmi csoportokat telepítsék le, míg az önkormányzat számára „inkább költséget jelentőket” próbálják meg távol tartani.
3. *Kiutasító adóztatás*: olyan tevékenységek, amelyek társadalmi haszna bár elismert, senki sem szeretné, ha ezek éppen az ő környezetében folynának. Az önkormányzatok ezekre általában magasabb adókat vetnek ki, így próbálván távol tartani őket, ami azzal jár, hogy a vállalkozások a magasabb adóteher miatt nem méretgazdaságosan termelnek, ami következtében a társadalmi költségek nőhetnek.
4. *Költségvetési externália*: a helyben kivetett adók miatt az adózók egy része elvándorolhat, az adóalap így csökken, ez ugyan az adott kormányzat számára veszteség (ezzel még számolhat is), viszont a vándorlók célterülete számára ez nyereség.
5. *Káros versengés*: E témakört fentebb említettem, tulajdonképpen a fogalom azt jelenti, hogy az önkormányzatok úgy próbálhatnak újabb és újabb adózókat vonzani, hogy irracionálisan alacsony adót vetnek ki rájuk. Ez viszont a költségvetési nyomás miatt a közszolgáltatások szintjét is irracionálisan alacsonyan tarthatja, továbbá bevételektől fosztja meg a közszektort. (SZALAI, 2002)

A jelenlegi iparüzési adót szabályozó rendszer nem megfelelő, szükséges a reform. PITTI ZOLTÁN (2006) szerint az új iparüzési adó lehetne például jövedelem alapú pótax, vagy az üzleti vagyontól és a realizált nyereséghez kötődő adó, mint Németországban, de a váltás mindenképpen csak egy komplex (helyi és központi) adóreform végrehajtásával egyidejűleg kivitelezhető.

Az ipari teljesítmény, az ipari parkok és a helyi iparüzési adók a dél-dunántúli városokban

A rendszerváltást követő első években Közép-Európa ipari átalakulásában a Dél-Dunántúl köztes helyzetbe került. Nem tudott felzárkózni a központi régió és a Bécs-Budapest tengely gyorsabb és sikeresebb szerkezetváltáson keresztülmenő területeihez, bár nem is élt át Észak-Magyarországhoz mérhető depressziót (FARAGÓ L. 1999; BARTA Gy. 2005).

LENGYEL IMRE (2003) tanulmányában a Dél-dunántúli régiót a neofordista típusba sorolta. Az ilyen típusú régiók a fél periferián találhatók, ahol az infrastrukturális hálózatok hiányosak. A humán erőforrás tekintetében az iskolázottsági szint alacsony, a képzett munkaerő döntő többsége elhagyja a régiót. A vállalatok nemzetközi szinten nem versenyképesek, az egy lakosra jutó GDP aránya alacsony.

A Dél-Dunántúl a fővárostól távol a félperiferián vagy inkább a periferián található. Az egy főre jutó GDP tekintetében a régió messze elmarad az országos átlagtól, 2008-ban az országos átlag kevesebb, mint 70%-a volt a régiós átlag. A Dél-dunántúli régió gazdasági helyzete nemzetközi tekintetben rendkívül rossz. 2008-ban a gazdasági teljesítmény alapján az Európai Unió 271 NUTS-2 régiója közül az Unió átlagának 44%-os teljesítményével a 253. helyre, az utolsó 20 legkisebb gazdasági teljesítményt nyújtó régiója közé került.

Az ipari parkok, mint az újraiparosítás fontos eszközei, rendkívül fontos szerepet tölthetnek be a Dél-dunántúli régióban. A rendszerváltás és az azt követően kialakult gazdaságpolitikai környezet nem kedvezett a régió gazdasági fejlődésének. Az ásványi nyersanyagok (szén, urán), és a mezőgazdasági termékek egy része jelentősen leértékelődött, de a mezőgazdasági nyersanyagokra épülő iparok bőr-, kesztyűipar, pezsgőgyártás is jelentősen visszaszorult, vagy lényegében megszűnt. Több esetben a termelési központok más régiókba helyeződtek át.

A régióban jelenleg 19 ipari park található (2. ábra, 1. táblázat) Ezek között is nagy diverzifikáció figyelhető meg a szolgáltatások, a közüzemi ellátottság vagy a betelepült cégek száma alapján is.

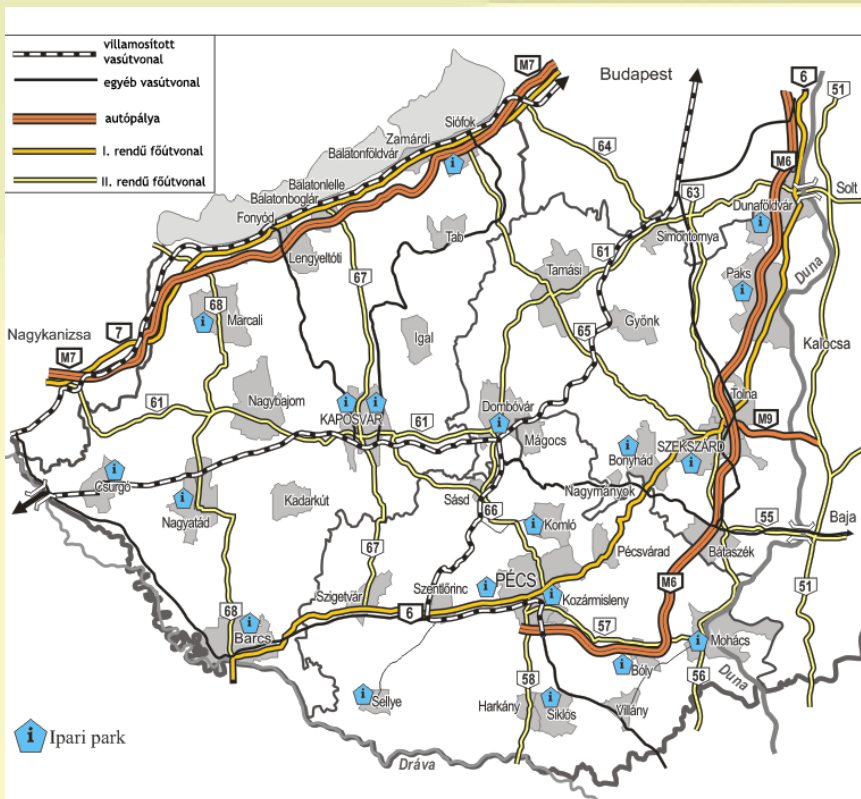
Az ipari tevékenység és az ipari parkok is a városokban tömörülnek, mely legfontosabb oka az agglomerációs előnyök kihasználása. Mind a 19 ipari park város mellett alakult ki. Ezek közül 5 esetében az önkormányzat az egyedüli tulajdonos. További 5 esetében többségi tulajdonosok az önkormányzatok és 5 ipari park tulajdonosi körében nincs önkormányzat. Vagyis az ipari parkok közel háromnegyedében az önkormányzat tulajdonosi szerepet is betölt.

Ipari park	A cím viselője	Elnyerés dátuma
BARANYA megye		
Bólyi Ipari Park (Bóly)	Bóly Város Önkormányzata	1998
Komlói Ipari Park (Komló)	CARBOKER Ipari Park Üzemeltető Kft.	1999
Mohácsi Ipari Logisztikai Üzleti Park (Mohács)	Mohácsi Városgazdálkodási és Révhajózási Kft.	1999
Pécsi Ipari Park (Pécs)	Pécsi Ipari Park Gazdaságfejlesztő Zrt.	1997
Pécs-Kővágószőlősi Ipari Park (Kővágószőlős)	STRABIL Vagyonkezelő Kft.	2007
Sellyei Ipari Park (Sellye)	Sellye Város Önkormányzata	2001
Serena Ipari Park (Siklós)	“S.I.P. - SERENA” Kft.	2001
TOLNA megye		
Bonyhádi Ipari Park (Bonyhád)	Bonyhád Város Fejlesztéséért Kht.	2006
Dombóvári Ipari Park és Logisztikai Központ (Kaposzsekcső)	Dombóvári Ipari Park és Logisztikai Központ Szolgáltató Kht.	1999
Dunaföldvári Ipari Park (Dunaföldvár)	Dunaföldvár Város Önkormányzata, Dunaföldvári Ipari és Területfejlesztési Kht.	1998
Paksi Ipari Park (Paks)	Paksi Ipari Park Kft.	1997
Szekszárdi Ipari Park (Szekszárd)	Szekszárdi Ipari Park Kft.	1998
SOMOGY megye		
Barcsi Ipari Logisztikai Üzleti Park (Barcs)	Barcs Város Önkormányzata	1999
Csurgói Ipari, Logisztikai és Innovációs Park (Csurgó)	Csurgó Város Önkormányzata	2000
Keleti Ipari Park (Kaposvár)	Kaposvár M. J. Város Önkormányzata	1998
Marcali Ipari Park (Marcali)	Marcali Ipari Park Zrt.	1997
Nagyatádi Ipari Park (Nagyatád)	Nagyatád Város Önkormányzata	1998
Siófoki Ipari Park (Siófok)	Siófoki Ipari Park Kft.	2001
VIDEOTON Kaposvári Ipari Park (Kaposvár)	VIDEOTON Holding Zrt.	1998

1. táblázat: A dél-dunántúli ipari parkok

Forrás: DDRIÜ adatok alapján a szerző szerkesztése

Az egy főre jutó ipari GDP átlagos mértéke a dél-dunántúli városokban 1287,8 forint volt 2010-ben. Az átlagot mindössze 6 város múlta felül, ezek közül kiemelkedik Tab (8158,4 Ft/fő), Paks (7783,4 Ft/fő), Siófok (5260,5 Ft/fő) és Bóly (3154,3 Ft/fő). A nominális értéket vizsgálva a legnagyobb dél-dunántúli város, Pécs adja a legmagasabb értéket. A 100 millió forintos értéket az ipari GDP esetében Paks és Siófok lépte túl a régió városai közül. 2004 és 2010 között az ipari GDP nominális értéke 4 városban (Balatonlelle, Barcs, Csurgó és Dunaföldvár) csökkent. Nagyatád, Pécsvárad és Lengyeltóti esetében a növekedés több mint 160%-os volt (2. táblázat).

2. ábra: Az ipari parkok földrajzi elhelyezkedése a Dél-Dunántúlon
Forrás: DDRIÜ adatok alapján sa szerző szerkesztése.

Az önkormányzatok az iparüzési adóból származó bevételek nominális értékének vizsgálatakor a városok közti rangsort Pécs vezeti, majd Paks, Kaposvár, Szekszárd és Siófok következik, a sor végén Komló állt 2010-ben. Az egy lakosra jutó iparüzési bevételek esetében Paks kiemelkedik a 202,3 Ft/fő értékkel, a második legnagyobb érték 60,3 Ft/fő, melyet Siófok ért el (2. táblázat).

Szignifikáns összefüggés nem található az ipari parkok és az iparüzési adóból származó bevételek közt. Sokkal inkább az figyelhető meg, hogy azok a városok képesek jelentős adóbevételre szert tenni, ahol legalább egy országos szinten is meghatározó vállalat található. Pakson az Atomerőmű biztosítja az önkormányzat számára a jelentős bevételt, Tabon a Flextronics Kft., míg Siófokon a FGSZ Földgázszállító Zrt. Fontos megjegyezni, hogy a helyi iparüzési adó alapja az eladott áruk beszer-

zési értékével, a közvetített szolgáltatások értékével és az anyagköltséggel csökkentett nettó árbevétel. Amennyiben a vállalkozó több önkormányzat területén folytat állandó jellegű iparüzési tevékenységet, akkor a vállalkozás szintjén előálló adóalapot a székhely és a telephely szerinti önkormányzatok között meg kell osztani. Így a több magyarországi telephellyel rendelkező Flextronics esetében az önkormányzatok számára fizetendő adó megoszlik a települések közt, de az ipari GDP elszámolása székhely szerint történik. Fordított helyzet áll fenn a BAT Pécsi Dohánygyár Kft.-nél, hiszen az ipari termelést a székhely szerint számolják el, míg a pécsi önkormányzat a BAT által fizetett iparüzési adóból részesül.

A dél-dunántúli városok számára Bóly lehet az egyik minta. A körülbelül 4000 fős kisvárosban az egy főre jutó ipari GDP a 4. legnagyobb a régió városai közül. Az ipari park 100%-os tulajdonosa az önkormányzat, ahol jelenleg 19 vállalkozás működik. Ezen a településen is található egy jelentősebb nagyvállalat, a Bóly Zrt. A település ipari GDP-je 2004 óta 146%-kal nőtt (2. táblázat).

Az önkormányzatok számára a korábban említett kettős versenyhelyzetben a gazdasági fejlődés előnyt jelent. Az új növekedési pályák keresésében és a sikeres megvalósításban jelentős szerep juthat az ipari parkok számára. Az elmúlt közel két évtizedben az ipari parkok már kiemelt szerepet kaptak a területfejlesztésben. A régió számára az újrapiarosítás lehet az egyik kivezető út a gazdasági leszakadásból. Az ipar számára kedvező térségek lehetnek az ipari parkok. Napjainkban a dél-dunántúli ipari parkok, egy két kivételtől eltekintve, inkább ipari hasznosítású területként értelmezhetőek. Az ipari parkoknak jelentős előrelépést kell tennie a szolgáltatások és megközelíthetőség terén is, ebben az önkormányzatoknak jelentős szerep jut, egyrészt a tulajdonosi körben elfoglalt pozíciójuk révén, másrészt a gazdasági környezetet részben befolyásoló intézményként.

Iparfejlesztés és helyi adópolitika a dél-dunántúli városok példáján

Város	Ipari GDP (Ft)	Ipari GDP változása	Helyi iparüzési bevétel (Ft)	HIPA			Lakosság szám (fő)	1 lakosra jutó ipari GDP (ft/fő)	1 lakosra jutó iparüzési bevétel (ft/fő)
	2010	2004/2010	2010	2009	2011	2012	2010	2010	2010
Balatonboglár	2 950 475	1,34	153 319	2,00%	2,00%	2,00%	5 934	497,2	25,8
Balatonföldvár	786 487	1,19	41 097	2,00%	2,00%	2,00%	2 041	385,3	20,1
Balatonlelle	1 827 191	0,98	92 848	1,80%	1,80%	1,80%	4 824	378,8	19,2
Barcs	4 109 516	0,84	198 205	2,00%	2,00%	2,00%	11 532	356,4	17,2
Bátaszék	1 956 563	1,10	190 332	2,00%	2,00%	2,00%	6 466	302,6	29,4
Bóly	12 566 679	1,46	139 505	2,00%	2,00%	2,00%	3 984	3 154,3	35,0
Bonyhád	7 209 132	1,45	289 595	2,00%	2,00%	2,00%	13 829	521,3	20,9
Csurgó	1 707 031	0,71	84 849	2,00%	2,00%	2,00%	5 248	325,3	16,2
Dombóvár	9 734 266	1,02	495 387	2,00%	2,00%	2,00%	19 703	494,0	25,1
Dunaföldvár	3 091 350	0,95	278 007	2,00%	2,00%	2,00%	8 776	352,3	31,7
Fonyód	2 708 507	1,32	94 234	1,80%	1,80%	1,80%	4 777	567,0	19,7
Gyöngyös	249 981	1,02	8 310	1,50%	1,50%	1,50%	2 009	124,4	4,1
Harkány	3 502 735	1,31	83 767	1,60%	2,00%	2,00%	4 052	864,4	20,7
Igal	1 778 890	1,32	44 669	2,00%	2,00%	2,00%	1 282	1 387,6	34,8
Kadarkút	298 828	1,37	21 197	1,50%	2,00%	2,00%	2 589	115,4	8,2
Kaposvár	46 906 078	1,29	1 993 079	2,00%	2,00%	2,00%	67 979	690,0	29,3
Komló	7 708 083	1,16	3 528	1,00%	2,00%	2,00%	25 299	304,7	0,1
Kozármisleny	2 038 839	1,00	78 027	1,60%	1,60%	1,60%	6 061	336,4	12,9
Lengyeltóti	1 032 213	1,68	37 267	2,00%	2,00%	2,00%	3 262	316,4	11,4
Mágocs	2 337 104	1,51	51 792	1,50%	1,50%	1,50%	2 414	968,1	21,5
Marcali	8 824 452	1,35	320 602	2,00%	2,00%	2,00%	11 571	762,6	27,7
Mohács	9 553 885	1,32	450 875	2,00%	2,00%	2,00%	18 884	505,9	23,9
Nagyatád	9 168 533	2,06	386 573	2,00%	2,00%	2,00%	10 887	842,2	35,5
Nagybajom	1 359 348	1,02	34 582	1,50%	1,50%	1,50%	3 465	392,3	10,0
Nagymányok	682 356	1,13	12 907	1,30%	1,30%	1,30%	2 276	299,8	5,7
Paks	152 748 472	1,45	3 969 811	2,00%	2,00%	2,00%	19 625	7 783,4	202,3
Pécs	182 312 047	1,34	6 249 386	2,00%	2,00%	2,00%	157 721	1 155,9	39,6
Pécsváradi	3 541 517	1,81	132 267	2,00%	2,00%	2,00%	4 042	876,2	32,7
Sásd	1 848 645	1,22	58 748	1,70%	1,70%	1,70%	3 329	555,3	17,6
Sellye	1 286 261	1,24	46 308	2,00%	2,00%	2,00%	2 761	465,9	16,8
Siklós	2 800 519	1,19	153 918	2,00%	2,00%	2,00%	9 732	287,8	15,8
Simontornya	1 067 726	1,21	43 853	1,90%	1,90%	1,90%	4 086	261,3	10,7
Siófók	128 076 855	1,56	1 467 704	2,00%	2,00%	2,00%	24 347	5 260,5	60,3
Szekszárd	38 539 955	1,10	1 523 673	2,00%	2,00%	2,00%	33 720	1 142,9	45,2
Szentlőrinc	1 744 322	1,01	66 817	1,80%	1,80%	1,80%	6 922	252,0	9,7
Szigetvár	7 053 233	1,22	296 790	2,00%	2,00%	2,00%	10 868	649,0	27,3
Tab	35 203 419	1,42	173 775	2,00%	2,00%	2,00%	4 315	8 158,4	40,3
Tamási	5 979 821	1,25	251 847	2,00%	2,00%	2,00%	8 449	707,8	29,8
Tolna	4 183 217	1,06	218 662	2,00%	2,00%	2,00%	11 439	365,7	19,1
Villány	3 813 563	1,45	96 879	2,00%	2,00%	2,00%	2 453	1 554,7	39,5
Zamárdi	878 993	1,52	62 380	1,80%	2,00%	2,00%	2 382	369,0	26,2
Dél-dunántúli városok	715 167 087	1,36	20 397 371				555 335	1 287,8	36,7

2. táblázat: A dél-dunántúli városok ipari teljesítménye és az iparüzési adóból származó bevételei
 Forrás: TEIR adatait alapján saját a szerző számítása és szerkesztése

Összefoglalás

A magyar önkormányzati rendszer átláthatatlan, túlbürokratizált rendszer. Az elmúlt 20 évben bekövetkezett folyamatos változtatások nem oldották meg a problémákat, csak elfedték vagy újakat kreáltak. A bevételek jelentős hányada továbbra is a központi forrásból származik, melyek következtében az önkormányzatok ki vannak téve a központi hatalom politikai hatásának. Ennek következtében a helyi, térségi és területi önkormányzatok nem képesek a helyi adottságoknak megfelelő döntéseket hozni. Szükséges lenne a központi bevételek újra szabályozása, mely nem a kormányzati ciklusokhoz igazodik, hanem az Európai Unió tervezési időszakához. Az önkormányzatok függetlenségének biztosítása végett szükség lenne a sa-

ját források megnövelésére az önkormányzati bevételi oldalon. Ha ezt sikerülne megoldani, akkor a helyi gazdaságok gazdasági potenciálja erősödne, jobban tudna a helyi adottságoknak megfelelő gazdasági, társadalmi és szociális lépéseket tenni. Így a területek versenyképessége javulna, az Európai Unió nyújtotta támogatási lehetőségeket sokkal jobban kiaknázhathatnák.

Területi szinten is kezd kialakulni méretgazdaságosság, az elérhetőség és a városi környezetből származó előnyök egymást erősítő hatásai a továbbiakban is növekvő agglomerálódás tényét feltételezik (BENKO, 1992).

BARTA GYÖRGYI (2002) szerint: „A vállalkozások agglomerálódása még több előnnyel, költségcsökkenéssel jár számukra, ha együttesen vesznek igénybe működésükhöz szükséges szolgáltatásokat”.

A helyi gazdaságfejlesztés egyre jelentősebb szerepet fog kapni a jövőben. Ennek előfeltétele a decentralizáció tovább terjedése és a lokális szint felértékelődése. A fejlett nyugati államok jelentős részében már befejeződött ez a folyamat, ezért nekünk rendkívül fontos az ott már elkövetett hibákat és jó megoldásokat megismernünk és adaptálnunk.

Az eszköz - és célrendszer az ország jelentős részén hiányos, melynek egyik tényezője a nem megfelelő infrastruktúra, mely a periférikus térségeket érinti elsősorban, a másik tényező pedig a nagyvárosokat érinti, mivel a csökkenő állami támogatás és a növekvő hitelek miatt a mozgástér az önkormányzatok számára kezd beszűkülni.

Ebből következik, hogy a helyi gazdaságfejlesztés finanszírozása nehézkes. A saját erőforrás felértékelődött, de jelentős gazdasági fejlesztésre nem elegendő, sőt az alapinfrastruktúra biztosításához sem minden térségben. Az önkormányzati vagyon véges, így a vagyonértékesítés sem lehet hosszútávon megoldás, mert az önkormányzatok nagy része már nem rendelkezik jelentős értékesíthető vagyonnal. Az átgondolatlan hitelfelvétel pedig csak tovább szűkíti az önkormányzatok mozgásterét.

Az ipari parkok kiemelt szerepet tölthetnek be a helyi gazdaságfejlesztés folyamatában, de ehhez az önkormányzati-, az oktatási, az érdekképviselési rendszereknek fejlődniük kell és a szakmai és vállalkozói közösségekkel együtt kell működniük. Mindezek mellett az államnak is jelentős szerepe van a támogatáspolitikai kialakításában és végrehajtásában.

Irodalom

- BARTA GY. 2002: *A területfejlesztés gazdaságot támogató eszközeinek, megoldásainak hatékonysága*. MTA RKK KETI, Budapest.
- BARTA GY. 2005: *The role of Foreign Direct Investment in the spatial restructuring of Hungarian industry*. In Barta, György - G. Fekete, Éva - Kukorelli Szörényiné, Irén - Timár, Judit (eds.): *Hungarian spaces and places: patterns of transition* (pp. 143-160). Hungarian Academy of Sciences Centre for Regional Studies, Pécs.
- BENKO, G. 1992: *Technológiai parkok és technopoliszok földrajza*. MTA RKK, Budapest.
- CSEFKÓ F. 1997: *A helyi önkormányzati rendszer*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest - Pécs.
- DÉL-DUNÁNTÚLI REGIONÁLIS INNOVÁCIÓS ÜGYNÖKSÉG (DDRIÜ): *Ipari parkok a Dél-Dunántúlon*. [Letöltve: 2011-12-11.]
- FARAGÓ L. 1999: *Regional 'winners' and 'losers'*. In Hajdú, Zoltán (ed.): *Regional processes and spatial structures in Hungary in the 1990s* (pp. 316-237). Hungarian Academy of Sciences Centre for Regional Studies, Pécs.
- GÁL E. 2010: *Az önkormányzatok adós- és követelésminősítésének elméleti és gyakorlati problémái*. PhD értekezés. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc.
- LADOS M. 2005: *Property Tax in Transition - Its Role in Fiscal Decentralization*. Lecture summary. International Property Tax Institute 8th International Conference. 23-24, August, 2005, Prague.

- LENGYEL I. 2003: *Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon*. JATEPress, Szeged.
- MEZEI C. 2006: *A települési önkormányzatok szerepe a helyi gazdaság fejlesztésében*. Doktori értekezés. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs.
- OROSDY B. – TÁRNOKINÉ SOLYMÁR Á. 2007: *Az önkormányzati marketing*. Kézirat. Pécs.
- ORSZÁGOS TERÜLETFEJLESZTÉSI ÉS TERÜLETRENDEZÉSI INFORMÁCIÓS RENDSZER [HONLAPJA](#) [Letöltve 2012-03-15].
- PITTI Z. 2006: *Gondolatok az iparüzési adó korszerűsítéséről*. In Vigvári A. (szerk.): Decentralizáció, transzparencia, elszámoltathatóság (pp. 131-137). Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest.
- SZALAI Á. 2002: Fiskális föderalizmus. *Közgazdasági Szemle*, XLIX. évfolyam (pp. 424-440), Budapest.
- VASVÁRI T. 2012: *A racionális önkormányzati vezetők és az iparfejlesztési eszközök kapcsolata*. Kézirat. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs.
- VIGVÁRI A. 2005: *Közpénzügyeink*. Complex Kiadó, Budapest.
- VIGVÁRI A. 2006a: *A decentralizáció és önkormányzati pénzügyi rendszer*. In Vigvári András (szerk.): Decentralizáció, transzparencia, elszámoltathatóság. (pp. 175-198). Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest.
- VIGVÁRI A. 2006b: „A leggyengébb láncszem.” *A helyi önkormányzatok finanszírozási rendszerének reformja*. In: Vigvári A. (szerk.): *Vissza az alapokhoz! Tanulmányok a közpénzügyi rendszer reformjáról*, Új mandátum Kiadó, Budapest.
- Törvények:
1990. évi C. törvény a helyi adókról
1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról (Ötv.)
1992. évi XXXVIII. törvény az államháztartásról (Áht.)
1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról
1996. évi XXV. törvény a helyi önkormányzatok adósságrendezési eljárásáról
2001. évi CXX törvény a tőkepiacról
2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (új Ötv.)

Szerzőink

Varjú Viktor PhD

Geográfus és szociológus, az MTA KRTK Regionális Kutatások Intézetének tudományos tanácsadója Pécsen. Immár harmadik alkalommal köszönhetjük szerzőink között. Kutatásainak középpontjában elsősorban a környezeti politikai, a helyi környezeti tervezés kérdései állnak.

Földi Katalin MSc

Közgazdász, a Szolnoki Főiskola Kereskedelem és Marketing Tanszékének adjunktusa. Doktori értekezésében a kiskereskedelem, azon belül is az élelmiszer-kereskedelem bizonyos aspektusaival foglalkozik.

Kovács Szilárd MSc

Közgazdász, a PTE Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola hallgatója.